A.E. Talaia CCC19861101_013

13E

A.E. TALAIA
BIBLIOTECA
ARXIU
A.E. TALAIA

PEDRAFORCA '86

SALUTACIÓ

Durant la tardor sempre ens agrada sortir al camp a la recerca de boscos de fulla caduca, fa uns anys fou la fageda d'en Jordà, i l'any passat les fagedes de les Alberes.

Aquest any hem escollit un indret que feia temps teniem en cartera: Els entorns del Pedraforca amb la vall de Gresolet.

Farem una excursió una mica més muntanyenca que en altres ocasions i coneixerem d'aprop una de les muntanyes més singulars de la nostre geografia. Per la seva silueta inconfusible, per la seva elegància i fins i tot pel seu nom sonor i descriptiu.

És la primera vegada que en les nostres excursions del cicle "Coneguem Catalunya" caminarem dos dies, i també és la primera vegada que tindrem com a finalitat, assolir un cim, però aquest és un aspecte molt important de l'excursionisme que no volem oblidar. I no és estrany que el cim escollit sigui precisament l'entranyable "Pedra".

Si a més podem descarregar les màquines en els acolorits boscos caducifolis que l'envolten pot ser una excursió inoblidable.

Parada de rifaire de panellets, segons la capçalera d'un romanç vuit-centista. (Col. de l'autor.)

GEOGRAFIA

El massís del Pedraforca, presenta una esvelta i destacada silueta, i està format per dos Pollegons, separats per la característica Enforcadura.

Aquesta impressionant muntanya, que destaca airosament en el paisatge, està estrebada amb la serra del Cadí, pel coll del Collell i enlairada sobre les clotades del Gresolet i del riu Saldes, a llevant, i sobre l'Aigua de Valls, a ponent.

És tracta d'una muntanya calcària, d'estructura geològica complicada, relacionada íntimament amb la tectònica de tot el Berguedà. Un tram de margues aptenses, que formen el nucli del sinclinal del Pedraforca, es troba emplaçat entre la massa calcària, de bussament gairebé vertical del Pollegó Inferior, per les cares N i S.

Les margues centrals, per llur menor duresa, són més sensibles a l'erosió que les roques calcàries marginals, essent aquest el motiu de la forma peculiar de la muntanya. Presenta, doncs, la característica d'una muntanya calcària, dislocada per la tectònia, amb materials de diferents resistències, que originen crestes i grans monolits, presentant intenses formes d'erosió, com la canal del Riambau, entre les parets del Calderer i del cim del Pollegó Superior.

El Pollegó Nord o Superior està constituït pel propi cim del Pollegó superior, o pic Occidental (2498m), el del Calderer, que és el Central (2485m), i el dels Cabirols, que és l'oriental (2442m). La part N d'aquest Pollegó, principalment del cim del Calderer, cau vertical sobre la vall del Gresolet, amb un desnivell de més de 1100 metres, per on s'han fet les més atrevides vies d'escalada.

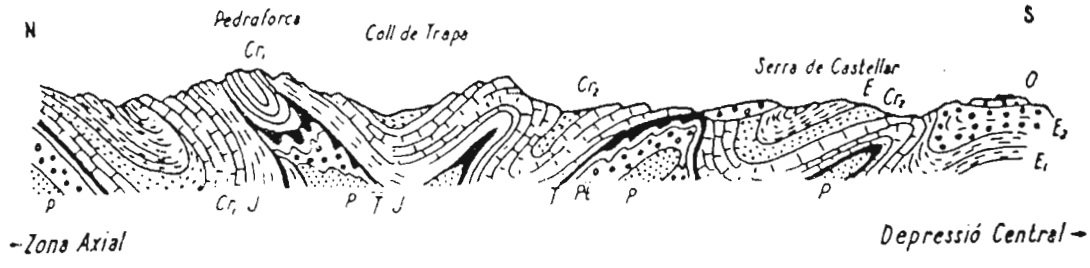

Del cim del [illegible] superior, seguint la difícil cresta cap al N, per les carenes de la Graliera, Roja, Verdet i Teuler, fins al Collell, on, per terreny glevós, s'enllaça amb el Cadí.

D'aquest cim, baixen cap a Gósol els serrats de la Tossa i de la Muga, i el barranc de Rubinat.

Seguint la cresta cap a llevant, des d'aquest cim occidental, cal creuar la canal del Riambau per assolir el pic central o Calderer, continuant la cresta pel collet de la Cova, bretxa i agulles del Gat, fins al doble cim dels Cabirols, l'aresta oriental del qual cau vertiginosa, cap a Saldes, separant la vall del Gresolet de la del Saldes.

El Pollegó Sur o Inferior, separat per l'enforcadura, és gairebé vertical, tant per la cara N, que cau a l'enforcadura, com per la cara S, sobre Prat de Reo i coll de Jou, per la qual cosa hi ha difícils vies d'escalada, en una i altra vessant.

La seva aresta oriental o Costes d'en Dou, baixa sobre Saldes, amb el cingle del Roget, mentre cap a ponent, l'aresta de les Llosanques,davalla entre les barrancades de Reo i Aubagó.

Al peu de la muntanya i principalment a la vessant N, sobre la vall del Gresolet, trobem a les clotades de Grevoleda, Riambau, Gerdera i Les Arquedes, una molt important població forestal, representada pel pi rajolet entre els 1100 i els 1700 metres; l'avet entre els 1400 i els 2000, i el valent i rabassut pi negre, entre els 1500 i 2400 metres (Costes d'en Dou, del Pollegó Inferior.

El faig i el roure s'enfilen fins als 1600 metres,on deixen el reialme a les coníferes resinoses esmentades. El bosc de la baga de Gresolet dóna goig de veure, encara que presenta greus mutilacions, com a testimoni d'una època d'abusiva explotació.

Visió aèria de l'alt Berguedà.

Al centre el Pedraforca (2.497 metres), constituït per un sinclinal de calcàries cretàcies; l'enforcadura que dóna nom a la muntanya, subratllada per una faixa de neu, correspon a una faixa margosa, fàcilment erosionada. A l'esquerra, les calcàries eocèniques del Cadí, les quals desapareixen encavalcades per la massa del Pedraforca. Al fons la depressió de Cerdanya i el massís del Puigmal.

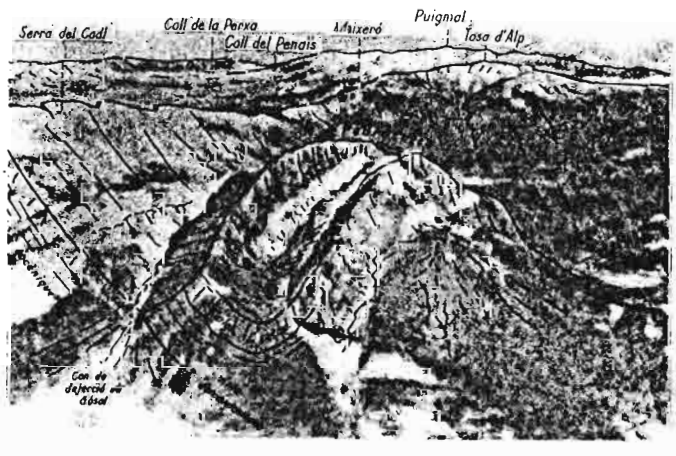

VEGETACIÓ

Els arbres més destacats que apreciarem són el pi roig (Pinus sylvestris) i el faig (Fagus sylvatica), que ocupen l'estatge montà, entre els 1300 i 1600 metres.

El faig és sobretot abundant a les obagues frescals de Gresolet. Ès molt lamentable la tendència que podem observar avui dia de fer desaparèixer el faig i d'afavorir el pi. La fageda, ben tractada, és un bosc molt productiu i no és exposada al perill de foc, com ho és la pineda.

El pi roig fa grans boscúries, en bona part completament naturals, en aquesta part alta de l'estatge montà.

La vegetació subalpina que creix per sobre els 1600 m, té com a element principal i característic el bosc de pi negre (Pinus mugo ssp. uncinata), molt sovint amb sotabosc herbaci d'ussona (Festuca gautieri).

La flora de l'alta muntanya berguedana comprèn moltes espècies notables, entre elles l'edelweiss (Leontopodium alpinum), que hi és extremadament rar. Atès el baix civisme del nostre poble, sap molt de greu que el coneixement d'aquest fet hagi estat difós entre els excursionistes. El resultat ha estat que les petitíssimes poblacions d'aquesta espècie que han estat observades, es troben ja en aquest moment en vies d'extinció total. Convé que tothom comprengui que tallar ni tan sols un bri d'aquesta planta és un acte que mereix la reprovació de tots els excursionistes autèntics i dels amics de la muntanya que desitgen que el patrimoni natural de la nostra terra es conservi. L'edelweis ha tingut la mala sort d'ésser pres com a símbol dels Alps i això ha fet que a la mateixa serralada dels Alps, on és abundant, estigui en perill i hagi d'ésser protegit contra els turistes desaprensius. Als Pirineus, on és rar i on la població indígena és molr més incivil, el perill és molt més gros.

Els cims més alts del Berguedà (Tossa d'Alp, serra de Cadí, Pedraforca) assoleixen l'estatge alpí, en el qual el bosc no es fa bé i el prat de pastura és la vegetació principal.

ECONOMIA

Podriem basar principalment l'economia d'aquesta zona en la Ramaderia i forratges.També,a les zones inferiors als 1.600 mts. d'altitud,hi podrem trobar camps on s'hi cultiven les patates de llavor,que son de gran qualitat i molt apreciades arreu.

La ramaderia principal es la producció lletera,que a llocs com a Gòsol recullen diariament,a la seva central,5.000 litres de llet.

A Saldes una part important de la seva economia es la de la mineria donat que hi ha unes mines de carbò,explotades per la Societat de Carbons de Pedraforca,que va esser fundada l'any 1934.Se n'extreu lignit,amb una producció d'unes 125.000 tones anuals que consumeix integrament la central tèrmica de Cercs.Hi treballa una mitjana de 125 miners.Ultimament s'ha produit un moviment de protesta contra aquestes extraccions degut a que es considerava que es podia alterar i fer malbé l'ecologia de tot el massis del Pedraforca.

A Bagà les activitats industrials,d'ençà del decaiment de la industria tèxtil,que havia estat molt important fins a mitjan del segle XX,han quedat molt reduides.Hi ha algunes industries textils,una de gèneres de punt i una d'embotits.Dins el terme hi ha la Central Electrica del Pendís.Tot i això,la població ha augmentat considerablement,sobretot per la inmigració que s'hi ha establert,atreta per les mines de Fígols, que tanmateix no pertanyen al terme municipal.Molts homes de Bagà treballen a les mines de pobles pròxims.

Podem esmentar dins de l'activitat industrial de Bagà la seva piscifactoria,depenent de la Direcció del Medi Rural de la Conselleria d'Agricultura,Ramaderia i Pesca de la Generalitat de Ctalunya.La Truita que s'hi cria es "Salmo Trutta fario",que es la raça autoctona del país.Es l'unica piscifactoria que ha aconseguit produir truites d'aquestes. La piscifactoria tè una superficie d'aigua de 2.500 m^2.Es distribuida amb piles d'incubació,piles d'alevinatge estanys circulars,alicirculars i rectangulars d'engreix,els quals sumen un total de 73 estanys.Hi entra un cabdal d'aigua de 500 litres. per segon.La producció es de 5.000.000 truites adultes,les quals serveixen per repoblar els rius de tot Catalunya.

Actualment es troba en un periode de creixement l'activitat restauradora i turistica.Aquest fet es degut principalment a la millora substancial que ha sofert la carretera que enllaça aquesta zona amb la carretera que va de Manresa a la Cerdanya per el Tunel del Cadi.

Vista del poble de Saldes

DEMOGRAFIA

Si ens atenem als censos publicats des de l'any 1857 veurem que aquesta zona està en franca regressió demografica

Poble	1857	1877	1900	1920	1930	1950	1960	1970	1975
Gòsol	1153	845	718	643b	513	546	402	284	231
Saldes	1247	660	369	382	558	864	1064	405	297

Esperem que amb la construcció de la nova carretera i l'impuls [illegible] rafia evolucionarà no tant regressivament.

EL BERGUEDÀ I ELS SEUS POBLES

"Morfològicament, la comarca del Berguedà està construïda sobre l'eix del corrent d'aigua de l'Alt Llobregat. A la seva banda nord, la comarca forma una vertebració impressionant, d'una densa fragositat. Aquesta fragositat, trencada de cop verticalment, forma com un ample esglaó sobre el qual s'organitza, fent baixada cap al sud, la part baixa del Berguedà, on la seva capital, Berga, es troba recolzada a la mateixa intersecció del massís muntanyós i de la planura ondulada. Catalunya és un país d'enormes escales monumentals. El Berguedà n'és una, i de les més impressionants.

La seva capçalera, el punt més alt, es troba al Cadí, amb els seus dos grans massissos: el Puigllençada (2.408 m.) i el Comabona (2.525 m.). D'aquests enormes animals petris, se n'originen, cap al sud, els contraforts muntanyosos de Rus, d'Erols i de Trulls; cap al sud i a ponent, Serrapedregosa, Collell i el Pedraforca.

El cim de Puigllançada.

En aquesta part del Berguedà tot és muntanya i més muntanya. El clima, a l'hivern, és gairebé siberià; la neu cobreix les muntanyes una bona part de l'any; en els vessants on no toca el sol, els boscos d'avets hi creixen negres i misteriosos, amb un toc profund de verd maragda; els empits assolellats són petris i despu-

llats, amb molt de pedruscall apilonat en els plans que fan baixada; en els rasos i altiplans, el sòl ofereix una mica d'herba per als ramats. El país és molt romput i barrancós, un país de garrotxa; de vegades, a la seva part baixa, un congost s'eixampla i descobrim una arbreda centenària.

Els pobles hi són escassos, bruns, bells, voltats d'un silenci que sembla que surt del fons de la terra; hi ha algunes rares masies, esbarjoses i patriarcals, suspeses a la muntanya amb un torrent remorós al fons de la barrancada. El pes de la muntanya hi és abassagador, obsessionant, i això fa que aquest Alt Berguedà tingui una nota grandiosa: els seus panorames. La seva grandiositat és realment superba. Quan fa una nit serena, tenim molt a prop les estrelles; en dies clars, d'horitzons esbatanats, la immensitat panoràmica ens convida a la divagació contemplativa."

Si ens hem permès de reproduir literalment aquests, potser llargs, paràgrafs de Josep Pla, extrets de la seva "Guia de Catalunya", és perquè els considerem ben encertats. Qui coneix aquest alt Berguedà sap que Pla, minuciós i crític observador, no exagera gens descrivint la seva bellesa.

Paral.lelament a la rellevant activitat agrària i minera, i la important indústria cotonera, resten al Berguedà romanalles arqueològiques importants. La història del Berguedà és la història dels seus pobles. Parlem-ne d'uns quants, els que veurem en el nostre itinerari d'avui.

La serra d'Ensija des de la Nou de Berguedà

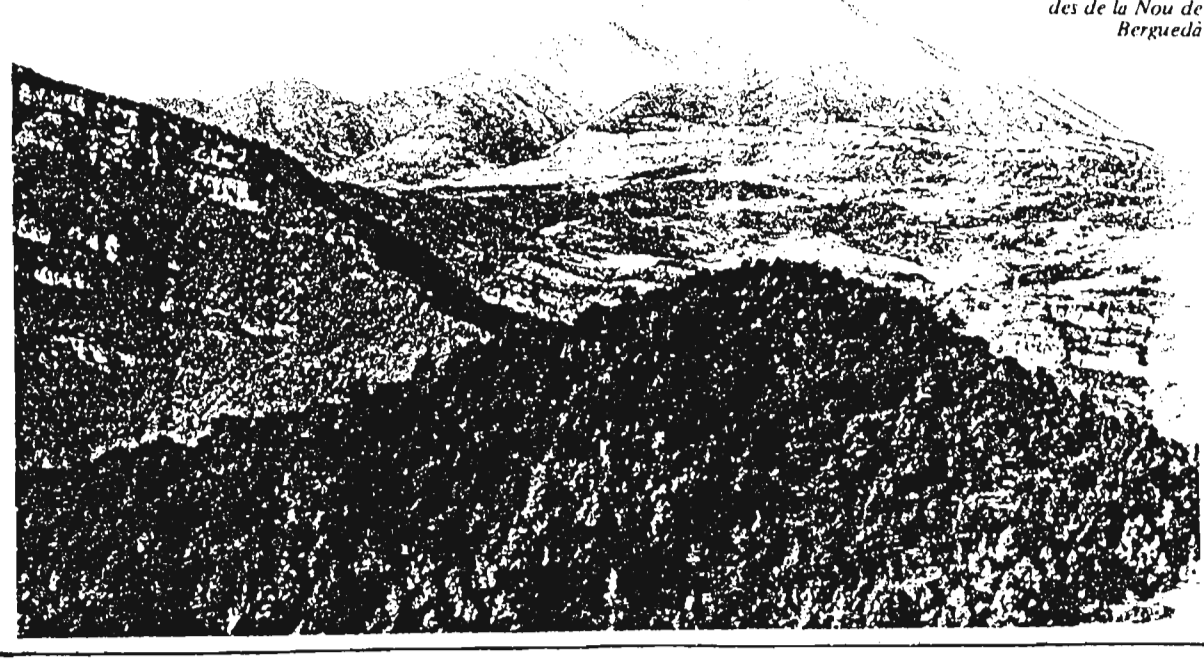

Bagà

D'or, mitja pinya renessada de sinople (de les armes dels Pinós) adherida a mitja flor de lis d'atzur; bordura de gules.

Endormiscat a la vall del Bastareny, afluent del Llobregat, al peu del Cadí i als vessants meridionals del Moixeró i de la Tosa d'Alp, Bagà és un poble que respira feudalisme per tots quatre costats. És la població de la comarca que ens parla d'una manera més eloqüent de la seva grandesa passada. En els porxos de la plaça, hi passa l'aire d'un medievalisme rústic d'una impressionant qualitat. D'arrels antiquíssimes, és probablement l'antiga "Bacasis" dels romans, i un dels centres de revolta dels bagaudes (revoltes populars dels camperols contra els grans propietaris i el poder romà). Sembla segur que els sarraïns mai no van ocupar aquesta part de la comarca, i ja el 798, regnant Ludovic, es restableix el poblament cristià.

Les esglésies romàniques construïdes al poble i rodalies són testimoni de la intensitat que arribaria a tenir aquesta tasca colonitzadora; entre elles destaca l'antiga abadia benedictina de Sant Llorenç prop Bagà o de Bagà que, en el seu estat actual, és sols una part de l'antic cenobi. Està situada prop de l'aiguabarreig del Bastareny i del Llobregat, sobre la moderna població de Guardiola de Berguedà, propera a la vila de Bagà.

Bagà és pàtria de Galceran de Pinós. El gran moment de la vila comença quan els Pinós l'escolliren com a centre i capital de les seves baronies que, amb els anys, arribarien a abastar més de la meitat de la superfície de la comarca, a més d'extenses posses

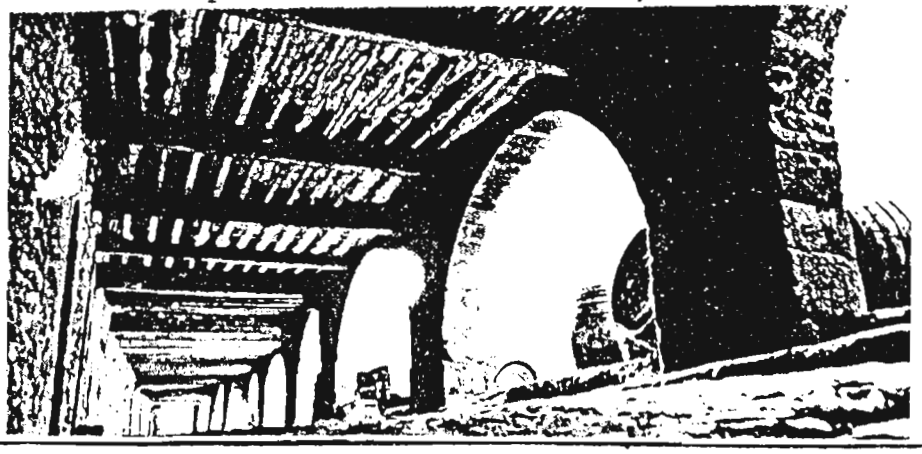

Plaça porxada.

sions a la Cerdanya, Ripollès i el Rosselló. El 1233 es trasllada la vila al seu emplaçament actual. El nou poble és construït amb plànol previ, per això passejant pels carrers del barri de Palau, o per la plaça de les Voltes, l'espai és més ampli de l'habitual que en un poble de l'edat mijana. Es conserven importants restes de les seves muralles que, malgrat tot, quedaren petites ben aviat i, ja al segle XIV, s'edificà fora del seu recinte. Les pestes del segle XIV afecten greument la vila, i durant la Guerra Civil del mateix s. Bagà s'enfrontà al seu mateix baró, esdevingut un dels caps de la fracció nobiliaria catalana. Al s. XV pertany el cèlebre historiador baganès, Pere Tomic, autor de "Les històries e conquestes dels Reys d'Aragó e comtes de Barcelona". Un inici de la recuperació a primers del s. XVI permetrà que durant força decennis la seva població sigui la mateixa que la de la capital de la comarca, Berga.

En l'època moderna, aquestes terres esdevenen origen i refugi de bandolers; a Bagà arriba a donar-se el cas de no poder formar ajuntament ja que la majoria dels homes es troben processats. Janot de Riembau és un dels més significatius caps de quadrilla d'aquella època en aquestes terres. Durant la Guerra dels Segadors es van patir destruccions materials importants, i és d'aquella època que data la ruïna del magnífic palau dels Pinós, refet en part al s.XVIII. Enfrontada constantment amb els francesos, ofegada pels impostos posats per Felip V a la Guerra de Successió, i per l'anul.lació de les Constitucions Catalanes, no començarà la seva recuperació econòmica fins més endavant. La invasió napoleònica i les carlinades varen deixar ben poc lloc a la pau fins al darrer quart del s.XIX. Fruit d'aquesta situació és el bandolerisme modern que tindria en "el Cabrer", la seva figura

Monument a Galceran de Pinós, que recorda el fet llegendari del rescat de les cent donzelles quan era pres a Almeria (1147), obra de l'escultor Josep M. Companyó (1966)

més llegendària, de record encara viu. Amb tot això, però, la vila mantingué la seva activitat fabril, l'explotació agrària i forestal i un comerç sempre creixent. La millora de la carretera i el carrilet donen noves perspectives al segle XX, el "boom" de la mineria aprofundirà les transformacions econòmiques formant-se una nombrosa classe treballadora, que s'uneix a la de les fàbriques i tallers. La lluita contra el caciquisme polític i el treball constant centren la vida baganesa fins a la Guerra Civil del 36. Avui, amb l'obertura del túnel del Cadí, que recobra l'antiga ruta de la Cerdanya, Bagà s'ha convertit en una de les localitats amb més futur de la comarca.

Carrer de Palau (Bagà).

ITINERARI PER LA PART VELLA DE BAGÀ

Sortim de l'església parroquial: notable el portal major, amb varia des figures esculpides en pedra, a cada extrem hi ha un trobador, personatge indispensable en una cort baronial i en una terra de trobadors com Guillem de Berguedà o Huguet de Mataplana. Dintre el temple una creu bizantina de plata, única a Catalunya, record del Baró de Pinós que anà a croada a Terra Santa.

Sortim pel carrer de la rectoria, al costat de l'antiga muralla, esplèndid mirador sobre el riu Bastareny i l'antic Pont de la Vila, Per aquest carrer arribem a la torre de la Portella, l'única que resta sencera de les antigues fortificacions, i pel portal annex, entrem a la plaça de les Voltes, presidida per l'estàtua de Galceran de Pinós, protagonista de la "llegenda de les cent donzelles".

Creu bizantina

El tribut de les cent donzelles. Localitzada a Bagà, narra el miracle que obrà Sant Esteve envers Galceran de Pinós, senyor de la baronia del mateix nom, que havia caigut presoner dels sarraïns i que pel seu rescat el rei moro de Granada demanava entre altres coses cent donzelles cristianes.

D'aquí pugem al barri del Palau per la Plaça de Sant Roc i accedim al carrer Sobirà, ple de racons i detalls ben típics, fins arribar a una placeta. El Palau dels Pinós, malgrat les destruccions, guarda encara un cert encant en l'antic pati d'armes. Des de la placeta del Palau pugem a l'antiga capella del castell i passem a la part posterior de l'edifici; allà des d'una barana de pedra podem contemplar tot el poble als nostres peus, un joc de colors de teulades i

xemeneies presidit pel campanar de la parroquial, i al fons el verd dels camps, el monestir de Sant Llorenç i les muntanyes de Cerdanyola. A l'esquena el Cadí, coll de Tancalaporta i el Moixeró. Tornem a baixar fins a la placeta de Palau i seguim per les amples escales del carrer Sobirà, desviant-nos immediatament a la dreta, per unes altres escales, més estretes i suaus, per veure la vella presó i d'aquí arribem al carrer Major i a l'Ajuntament.

Gósol

El terme municipal de Gósol és situat a l'extrem NW de la comarca del Berguedà, al límit amb la de l'Alt Urgell per la banda NNW i amb la comarca del Solsonès per la banda WSW i Sud. El terme és limitat per les serres que davallen de les collades del Teuler i del Verdet (NE); pel coll de Font Terrers i el Castell de Termes (N); i a l'W per Cloterons, les Costasses, els cingles de Costafreda i el coll de Mola, així com la serra del Verd, la qual proporciona als excursionistes un dels millors panorames de l'Alt Berguedà. Al S, el Gall d'Urdet, al SE la Gallina Pelada (2.307 m.alt.) el punt més alt de la Serra d'Ensija. A l'E s'alça el PEDRAFORCA. En aquesta zona així enclotada es forma l'aigua de Valls cap al Solsonès, on conflueix amb el Cardener a Aigüesjuntes. Dins el terme municipal hi ha més de 30 fonts. Hi destaquen: la font de Torrentsenta, Font Terrers, Font de la

Roca, etc. És d'una extensió aproximada de 56 km2. i una altitud mitjana molt elevada. La vida econòmica es centra en la ramaderia; té una central lletera.

El poble de Gósol és a una altitud de 1423 m. en una vall coberta de prat i voltada de muntanyes per tot arreu. Algunes cases del poble s'enfilen cap a un turó, el Tossal de Gósol, on a 1488 m. romanen les ruïnes de l'antic castell i de l'església, que n'havia estat parròquia. Gósol depèn eclesiàsticament de la diòcesi d'Urgell (i no de Solsona, com la resta del Berguedà) i pertany a la província de Lleida, però els seus lligams amb la resta del Berguedà són prou forts per justificar la seva inclusió en aquesta comarca per la Divisió Territorial de Catalunya de la Generalitat, l'any 1936.

El nom de Gósol apareix mencionat en l'acta de consagració de la catedral d'Urgell, l'any 839. A mitjan segle X ja és esmentat el castell de Gósol. A mitjan s.XI fou construïda l'església del castell, dedicada a Santa Maria, d'estil romànic, amb molts elements posteriors. Gósol pertangué inicialment al pagus berguedà, però aviat passà als comtes de Cerdanya, i després als de Barcelona. Uns i altres infeudaren el castell de Gósol a la família dels senyors de Pinós. Al s.XII alguns habitants de Gósol tingueren seriosos problemes amb l'església per causa d'heretgia (pot ser albigesa). L'any 1273 Galceran de Pinós, dit el Vell, i la seva muller Esclarmunda atorguen una carta de franqueses per a tots aquells que s'hi establissin; de fet era una carta de població. L'any 1368 es mogué una lluita entre els homes de la baronia de Pinós i els de la sotsvegueria de Berga, per

Castell i antiga església de Gósol, sobre la vila

qüestions relacionades amb els lligams feudals. Alguns anys més tard, Gósol es veié involucrat en les lluites contra el comte de Foix i al segle següent també sofrí la inestabilitat i el perill de la guerra contra Joan II; el 1469 el capità Pere Companyó declarà la vila sotmesa al rei de França. Al s.XVI els habitants de Gósol participaren en algunes accions armades contra els hugonots que intentaven de penetrar al Principat. En aquesta època, Gósol, com la resta de les propietats dels Pinós, havia passat a pertànyer als ducs d'Alba. Al s.XIX patí fortes destruccions durant la Primera Guerra Carlina. Es mantingué, amb tot, l'increment demogràfic del segle anterior i arribà a superar els 1ooo habitants; a la segona meitat del segle s'inicià la retracció demogràfica, que des d'aleshores ha estat constant. Al segle XIX tenien una certa importància l'agricultura i la ramaderia; el poble tenia renom també pels seus formatges. Els seus habitants es dedicaven sovint al contraban, afavorits per la posició relativament pròxima a la frontera que té el poble i el caràcter accidentat del seu territori. Pensem en el Pas dels Gosolans, coll a 2400 m. alt. de la serra del Cadí, dit també coll de prat d'Aguiló, obert entre la coma dels Cortils (Berguedà) i la vall de Bastanit (Baixa Cerdanya), per on passa el camí de Gósol a la Cerdanya.

Entre els edificis més notables hi ha l'església parroquial actual, dedicada a l'Assumpció de la Mare de Déu i consagrada l'any 1892, la Casa de la Vila, de construcció recent i l'edifici de les escoles, també construït darrerament.

Fora del poble, al turó immediat, hi ha les ruïnes de l'antiga església parroquial, que havia estat la del castell (Santa Maria del Castell de Gósol). Era de grans dimensions i tenia una sola nau coberta amb volta de mig punt i molt austera. Al costat de la nau s'alça un robust campanar de torre, de planta quadrada. Tot l'edifici és en estat ruïnos. Se'n conserva una imatge de la Mare de Déu que és actualment al Museu d'Art de Catalunya. És una talla de fusta policromada que data del s.XII, romànica.

Dintre el terme municipal de Gósol cal assenyalar l'ermita

de Santa Margarida, situada cap a la meitat de la pujada del coll de la Mola, camí de Tuixén, i l'església de Sta.Eulàlia de Bonner, no massa lluny del molí d'en Güell. El lloc és isolat i completament abandonat.

Gósol celebra la festa major el 15 d'agost, festa de l'Assumpció, durant la qual es balla el Ball de les Coces, iniciat, sembla, en l'època carlina.

El terme municipal de Gósol comprèn, a més, l'antic terme de Castellfraumir, els pobles i llogarets de Bonner, Moripol i Vilacireres, despoblats, i el llogaret de Sorribes, a 1360 m.d'altitud i el formen una dotzena de cases situades sobre un tossal que domina la vall d'Aigua de Valls abans d'emprendre el seu curs pel congost obert entre les serres d'Ensija i del Verd.

Gósol és un lloc d'estiueig molt apreciat. Entre els personatges que l'han visitat, cal recordar el pintor Picasso, que deixà, com a record seu, a la Fonda de can Tampanada on s'hostetjà, el retrat que féu de l'amo de la casa, l'avi Josep.

Vista del Pedraforca des del tossal de Gósol

Saldes

D'or, tres monts de sinople movent de la punta i somats el del costat destre d'un bisbe (sant Martí, per Saldes), el del centre d'un màrtir (sant Andreu, per l'Espà) i el del costat sinistre d'un bisbe màrtir (sant Sadurní, per Maçaners), tots tres al natural.

Aquest municipi té una extensió de 66,56 km2. i limita al N amb Bagà i Gisclareny, a l'E amb Gisclareny i Vallcebre, al S amb Fígols i Gósol, i a l'W amb Gósol. La part central del terme municipal és pròpiament la vall constituïda pels vessants meridionals de la serra del Cadí i de la serra Pedregosa; pels vessants oriental i meridional del Pedraforca; pel septentrional de la serra d'Ensija i dels cingles de Costafreda. En aquesta vall es forma el riu de Saldes (o riu d'Eina), a la confluència de l'aigua Salada, que drena els rasos d'Ensija,i del torrent de Gresolet, que recapta les aigües del Cadí i del Pedraforca. Aquest riu desguassa al Llobregat més avall de Guardiola de Berguedà. Pertany a la comarca del Berguedà ; administrativament és de la província de Barcelona, i eclesiàsticament forma part del bisbat de Solsona.

El conjunt urbà presenta un aspecte molt pintoresc, amb moltes cases antigues, que disposen de solanes o balconades de fusta i amples volades de teulada. Adossat a la falda del Pedraforca, li dóna un aspecte de fortalesa i d'encant.

Saldes és a una altitud de 1240 m. La població es gairebé dis seminada, llevat del petit nucli al redós de l'església. La vida econòmica gira entorn de les mines de carbó i de la cria de bestiar. L'edifici més destacat del poble és l'església parroquial, Sant Martí de Sáldes, esmentada l'any 839 i consagrada el 857. Fou molt modificada posteriorment; desaparegué l'absis i s'obriren unes capelles laterals i fou enguixada. Ara ha quedat al descobert la volta apuntada original, una bella volta de punt d'ametlla d'estil romànic. Segurament és una obra de principis del s.XIII. A l'altar major hi havia hagut la imatge de la Mare de Déu de Gresolet, romànica,actualment custodiada a l'interior del que havia estat el baptisteri. És una imatge de 55 cm. d'altura, de fusta policromada.

Hi ha un retaule barroc-neoclàssic. Al costat de l'església s'hi han trobat sepultures del tipus de cista (tomba en forma de capsa o cofre), amb lloses, cosa que sembla indicar l'existència d'un cementiri romànic.

Sobre els espadats que dominen el poble hi ha encara les restes de l'antic castell de Saldes, algunes sales del qual han estat reconstruïdes o restaurades per la Diputació de Barcelona. Cap a un extrem de l'edificació es conserva l'antiga església del castell, dedicada a Santa Maria, petit i gracióS edifici romànic de començaments del XII. Hi havia una talla romànica de la Verge que desaparegué quan la guerra del 36.

Església del castell de Saldes

El lloc de Saldes és documentat al segle X-XI en l'acta de consagració de la catedral d'Urgell. Al s.XI s'esmenta ja el castell. Al segle següent ja es trobava en possessió dels barons de Pinós, senyors del lloc de Saldes, que sovint hi residien. Durant el segle XVI passà a ser possessió del duc d'Alba. La fi de segle fou d'alteracions freqüents de la pau a causa de la guerra dels remences. D'aquesta època data l'inici de l'abandonament del castell.

El territori del terme de Saldes inclou l'antic terme de l'Espà. La població, en un ràpid procés de disminució que sembla inaturable, es troba disseminada principalment per la part central del terme i al llogaret de Maçaners; en alguns indrets, com els veïnats de Cardina,i els llogarets avui deshabitats de Molers i Feners. Dins del terme municipal mereixen esment l'església de Sant Ponç de Molers i la de Sant Sebastià del Monestir o de Sull.

La cara nord del Pedraforca presenta una cinglera d'uns 600 m. d'altitud, que fa d'aquesta part de la muntanya una de les més difícils per a l'escalada. Iniciada l'ascensió d'aquesta paret nord per Lluís Estasen l'any 1922, s'ha volgut commemorar aquest fet batejant amb el seu nom el refugi que hom construí el 1949 a la jaça dels Prats, al NE de l'esmentada paret. Hi ha indrets molt bonics per a fer-hi acampada. A sota mateix del refugi, i al peu de la carretera que va de Saldes a Gisclareny i Bagà,hi ha un famós mirador, construït per l'ICONA. És una bella obra damunt la gran paret del cingle que domina la vall i el santuari de Gresolet,resclòs al fons.

Dins del terme hi ha un gran nombre de fonts: Font de la Sardana, d'Ensija, de Palomera, de Gresolet, del Faig, etc.

Al vessant nor-oriental del Pedraforca es troba el santuari de Gresolet, a 1.300 m. d'altitud, al fons de la vall de Gresolet, el vessant meridional de la qual és cobert per l'important bosc (d'avets, faigs, pins, boixos, etc.) de la baga de Gresolet, de propietat comunal.

Aquest santuari existia ja el 1258, que consta que hi havia una comunitat de donants, que a l'edat mitjana eren aquelles persones que es donaven ells mateixos amb els seus béns, al servei de la comunitat, la qual perdurà fins al segle XIV. El baró Pere Galceran de Pinós, el 1337 reedificà l'església i la casa dels ermitans, les quals s'anaren refent i ampliant, sobretot el santuari, on en un edifici annex es construiren cel.les per als romeus. Al s.XV s'hagué de refer novament a causa del terratrèmol que assolà aquestes terres. S'anà modificant i ampliant de manera que el 1709 constava d'una nau central i dues capelles laterals. El 8 de setembre celebra la seva festa on acudeixen la gent de Sal-

des, Gósol i Gisclareny, principalment. La imatge de la Mare de Déu de Gresolet, a causa de l'abandonament del santuari, fou traslladada a la parroquial de Saldes.

La Mare de Déu de Gresolet

EL SANTUARI I LA VALL DE GRESOLET

La història del santuari de Santa Maria de Gresolet i de la seva vall va molt unida a la història de Saldes. Manquen documents que permetin de conèixer la primera època en la qual la vall de Gresolet comença a figurar en la història de Catalunya. Fins ara no s'ha pogut precisar certament la procedència de la noble família de Josa, que ens ofereix les primeres notícies sobre el territori de Gresolet. Per l'escriptura de propietat que presentà la família Códol de Bagà, com a successora directa del senyoriu de la Faia, consta que el 17 de gener de 1165, Pere de Josa, pare i fill, feren donació "causa matrimonii", a favor de Berenguer i Berenguera de la Faia, que contrauen matrimoni, com a feu de la honor i castell de Gresolet amb tots els seus termes, que comprenen des del lloc anomentat Collell fins el Coll de Pratllong, des

de la Font de les Avenes fins la collada de Coll de la Balma, i en l'estret de Llúria fins el torrent Padellàs i Cap de Pedraforca, i que estigueren presents, com a testimonis d'aquesta donació o enfeudació, Galceran i Berenguer de Pinós, senyors del lloc de Saldes.

La imatge de la Mare de Déu de Gresolet és una de tantes imatges marianes "trobades" en molts indrets de Catalunya, acompanyades de llegendes més o menys fantàstiques. Segons la tradició popular, aquesta imatge fou trobada per un bou que pasturava per aquell indret. El pastoret, que guardava la vacada de Saldes i altres pobles veïns, sorprès per aquella misteriosa troballa en donà compte seguidament al senyor rector del poble, el qual, devotament acompanyat pels fidels, recollí la santa imatge, aixecant-li ben aviat una capella, o en el mateix lloc on havia estat trobada, o en l'indret que ocupa avui dia el temple actual. Joiosos els saldencs i els habitants de Gresolet, tributaris i masovers d'En Pere de Josa, senyor feudal d'aquell lloc i del seu castell, amb una troballa tan estimada, volgueren tenir-la ben a prop seu per tal de venerar-la i invocar la protecció. Moguts per aquesta intenció, encomanaren al pastoret autor de la troballa que substituís la imatge de la Mare de Déu del Castell del poble amb la seva. I així ho feu. Prengué la imatge trobada portant-la amagada per a col.locarla en el lloc que ocupava la del Castell. Però en anar a treure-la del farcell veié que no hi havia la imatge, que retrobà a l'endemà en el lloc elegit. El pastoret, aconsellat sobre el cas i impulsat pel seu propi enginy, intentà de sostreure-la novament i d'amagat; i per a més seguretat la va sargir dintre la samarra que portava. Més, en descosir-la, veu tot meravellat i confós que ara també havia desaparegut miraculosament la imatge. L'endemà, en retornar a Gresolet, observà atònit com la imatge estava col.locada en el mateix lloc, que Ella havia escollit, fent entendre ben clarament que allí volia ésser venerada i honorada pels saldencs i altres pobles del veïnatge.

El cert és que aquesta imatge de la Mare de Déu ja tenia culte en aquest lloc anomenat de Gresolet a primers del s.XIV, com consta per testimonis de pes i d'autoritat que ho acrediten. I es

pot suposar, tenint en compte l'estil de la mateixa imatge i la petita cambra en forma d'absis que encara avui dia es veu en els baixos de la casa, que la veneració de la santa imatge començà amb la fundació del Castell en temps de Pere de Josa.

Avui dia no hi ha res que faci recordar l'esplendor dels temps passats. El pregon silenci de la petita vall resclosa i amagada entre els espadats del Pedraforca i els estreps de les Costes de Roset, esberlat per les aigües del rieró que es trenquen entre les roques del fons, palesa la desolació de l'antic "Castell d'En Pere de Josa", i la solitud d'un temple de Maria, abans molt concorregut i visitat per innombrables devots. La imatge de la Mare de Déu fou traslladada a l'església parroquial de Saldes per tal d'evitar el seu robatori i proporcionar-li una continuïtat de culte i veneració. El dia 8 de setembre, data en la qual es celebra la seva festa, la imatge és portada al seu santuari, on es desplega l'acte litúrgic, camperol i pietós. Un cop acabada la jornada, es retorna la Verge a l'església de Saldes, i és col.locada a l'altar major.

De la bellesa d'aquest indret en parla un dels cants dels Goigs a la Mare de Déu de Gresolet, de Mateu Janés i Duran:

Pedraforca altiu, sospira
sota el vent regolfadís
quan el vostre bell lloc mira
ple de llum del paradís.

M A Ç A N E R S

És un agregat del terme de Saldes. Petit llogarret al peu de la carretera de Guardiola a Gósol, poc abans d'arribar a Saldes. Des d'aquest indret hi ha una bellíssima perspectiva del Pedraforca. És a una altitud de 1290 m. Té fonts i paratges naturals: Font de ca la Pona, de la Clavellina, de Sussenc, Freda, de la Guia, del Sull, etc. L'església de Sant Sadurní depèn de la de Saldes.

SANT SEBASTIÀ DEL SULL

Cap al final del segle IX o al començament del X, Honesta i el prevere Daniel s'establiren en aquest lloc, on prepararen les terres per al conreu i construïren una església dedicada a Sant Sebastià i a Santa Maria. Donà notícia d'aquest fet un document del comte de Cerdanya Sunifred, datat l'11 d'agost de 939. En aquesta època hi havia ja al Sull una comunitat monàstica masculina amb una mitja dotzena de monjos protegits per l'esmentat comte Sunifred. El 21 de novembre de 983 el monestir de Sull fou cedit pel comte Oliba al de Sant Llorenç prop Bagà. El monestir devia tenir molt poca vitalitat puig que, sembla, a mitjan segle XI ja no hi havia comunitaris. Del començament del segle XIV al final del segle XVI l'església de Sant Sebastià del Sull passà a dependre de la parròquia de Sant Sadurní de Maçaners. Les propietats del monestir del Sull sovint foren motiu de discòrdia entre l'església i els habitants de la comarca. Hi ha constància de plets ja l'any 1068, i també més tard, cap al final del segle XVI i el comença-

.../...

ment del XVII, època que a l'església no se celebrava culte.

En esfondrar-se, possiblement cap a la darreria del segle XV, hom n'emprengué una restauració, la qual varià substancialment l'esquema primitiu. En desaparèixer la comunitat de Sant Llorenç prop Bagà, les possessions del Sull passaren a l'ajuntament de Saldes. A mitjan segle XIX, sobre les ruïnes del monestir fou construïda una casa, la qual perdurà fins al començament del segle XX, que fou abandonada. L'any 1971 començaren una sèrie de campanyes d'excavació. Si actualment es pot veure una part de l'edifici és gràcies als treballs d'excavació que hi han estat duts a terme, dirigits per Manuel Riu, el qual data la construcció de l'església del monestir dels segles IX-X. De fet, com més avancen les excavacions es veu més clar que aquest edifici és anterior al període romànic (possiblement es tracta d'una construcció d'època carolíngia).

L'església és un singular edifici de planta rodona, un dels pocs que hi ha a Catalunya i dels més antics dels conservats. Consta d'una rotonda, al sud-est de la qual fou afegit un absis semicircular que s'acusa clarament a l'exterior. Al peu del mur interior hom pot veure una banqueta feta amb pedra. L'aparell ha estat fet amb blocs quadrats, tallats d'una manera regular a cops de martell i sense polir. El mur és totalment llis i mancat d'or-

la rotonda i l'absis separats per un mur posterior

.../...

namentació. Al centre de l'absis, per dintre, hi ha una finestra molt primitiva d'una sola esqueixada i amb l'ampit pla, coberta per un arc de mig punt adovellat. Aquesta finestra es converteix, a l'exterior, en una simple espitllera. La porta d'entrada és cap a ponent.

L'edifici no té coberta, tot i que és molt probable que l'absis originariament fos cobert amb un quart d'esfera i la rotonda amb una cúpula semisfèrica. Al voltant de la rotonda i absis, s'anaren localitzant les pependències de l'antic monestir. A la banda de migdia hom trobà un gran pati a cel obert, en part empedrat, que tal vegada tenia una galeria de fusta, o claustre, adossada. El mur oriental d'aquest pati recolza en l'absis de la rotonda i mostra una doble finestreta amb llinda monolítica i una filada d'opus spicatum.

A la part oriental del jaciment, aïllada per grossos murs, s'estengué el cementiri primitiu del Sull, on s'han localitzat sepultures dels segles X al XII, en diversos estrats i en profunditats que oscil.len entre els 65 cm i 1,82 m. En total hom hi excavà 115 sepultures, l'estudi antropològic de les quals, realitzat per la doctora Josefina Roma, resta encara inèdit.

l'absis de l'església de Sant Sebastià del Sull,
al costat i a mà dreta, un mur del monestir amb l'*opus spiccatum*

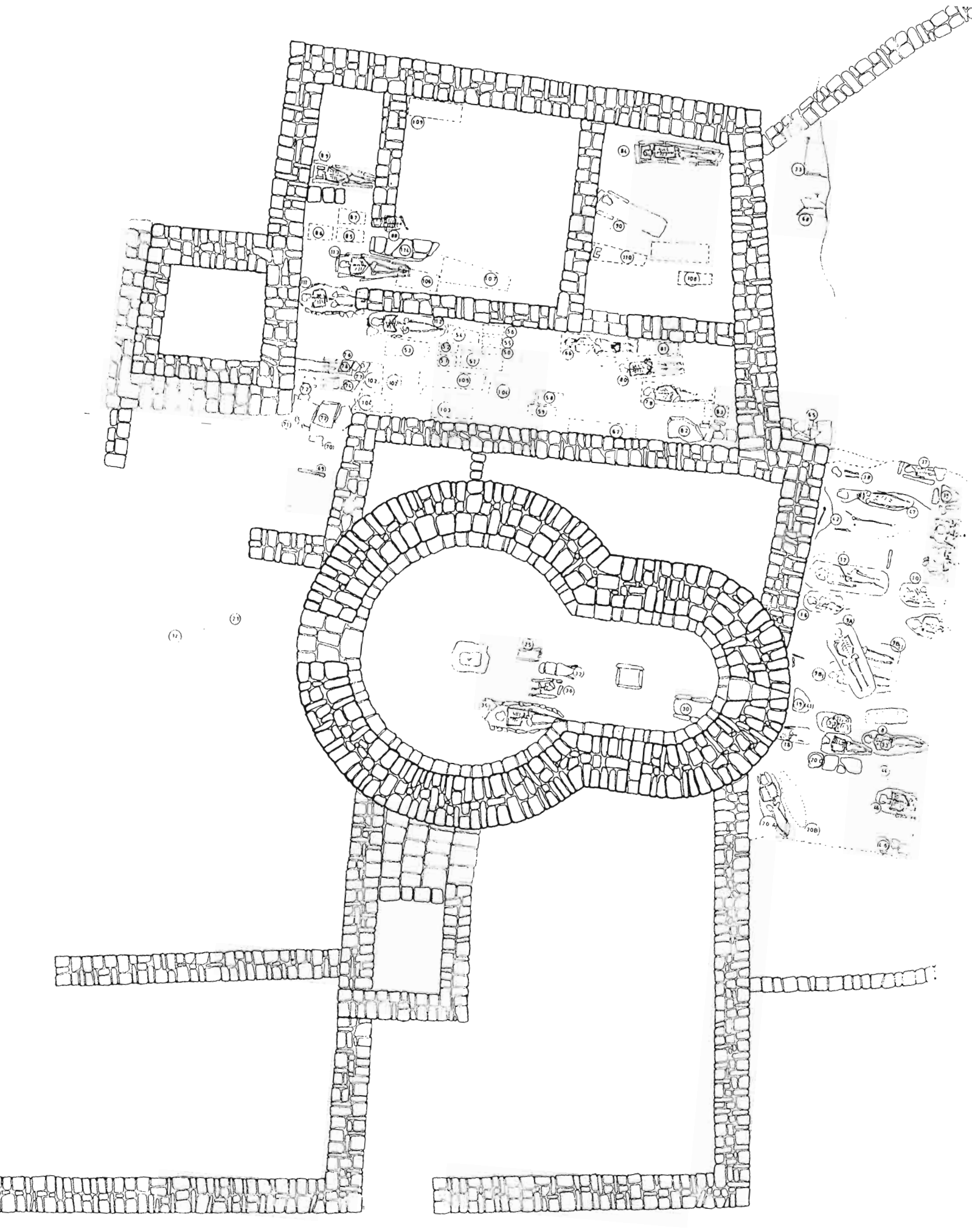

SANT PONÇ DE MOLERS

L´església de Sant Ponç de Molers s´erigeix en un lloc molt bonic, en un collet que hi ha al serrat que separa el torrent de Can Lluc del de Molers, davant per davant del Pedraforca i del poble de Saldes, a la dreta del riu de Saldes, entre el poble de Maçaners.

L´església no devia ésser mai parroquial i possiblement, com a capella rural, devia dependre d´alguna de les esglésies veïnes de Sant Sadurní de Maçaners o Sant Sebastià del Sull. Situada a la vall de Gòsol, formava part de l´antic comtat de Cerdanya, domini després dels barons de Pinós.

El lloc i l´església són molt poc documentats, l´any 1312 Berenguer de Fígols reconeix tenir, pels seus pares, el vilar de Molers (in vilario de Molers), prop de Saldes.

L´única referència documental, ja molt propera en el temps, és la visita pastoral de l´any 1632 a la parròquia de Sant Martí de

.../...

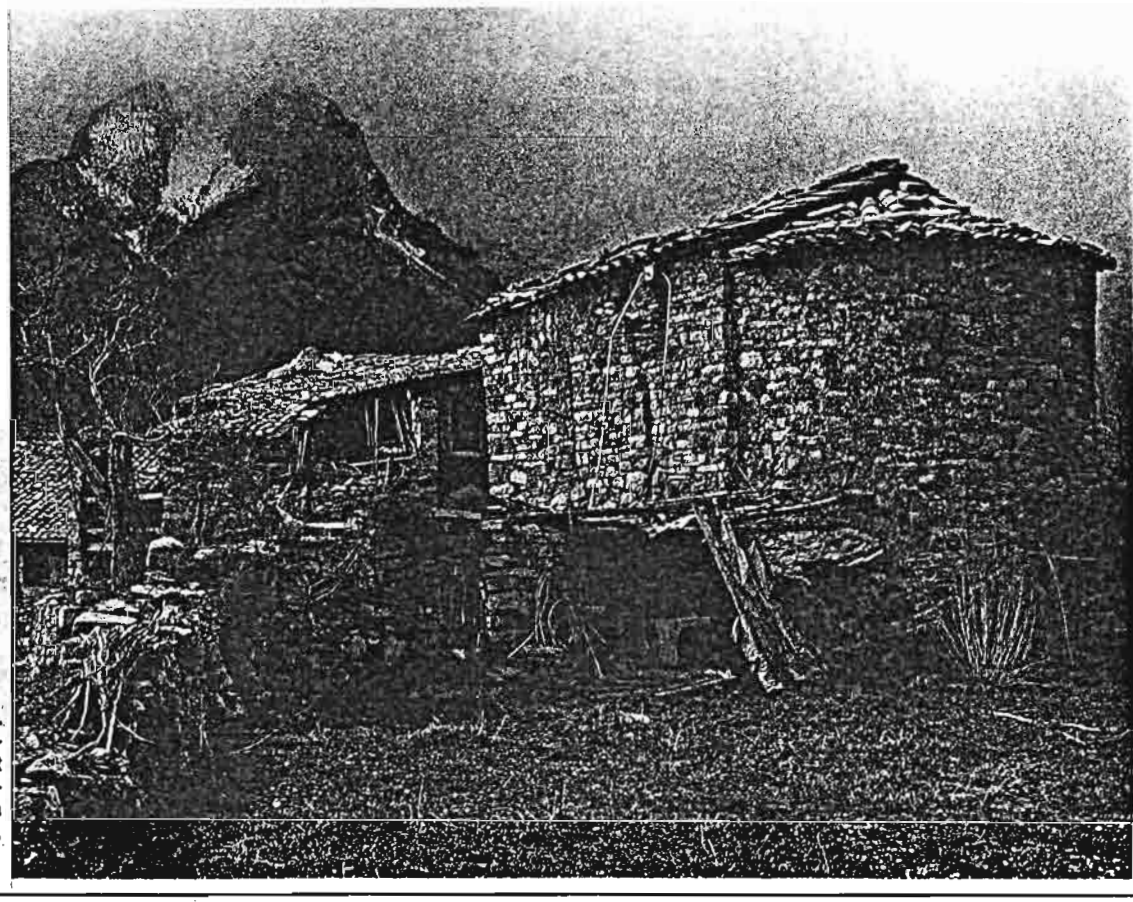

Sant Ponç de Molers. Vista exterior de l'església des del costat sud-est amb la capçalera a primer terme. Al fons, la serra del Cadí (foto: R. Viladés)

Saldes; aleshores la capella de Sant Ponç depenia de la parroquial de Sant Martí i el visitador manà no celebrar-hi més missa perquè l'església es trobava amb les portes obertes i en molt mal estat.

Església d'una nau petita és coronada vers llevant per un absis semicircular i coberta amb volta de mig punt. L'absis, que és cobert amb un quart d'esfera, és assentat damunt unes roques inclinades. Aquest no té altra obertura que una petita espitllera formada per dues lloses verticals. Encara que per la part de fora no es veu cap altra obertura, des de dintre observem encara dues finestres tapiades a banda i banda de la nau. Antigament la porta era a migjorn. Es tractava d'una porta força estreta i no es veu l'adovellat de l'arc que la tancava. En relació amb el sòl, ara queda a un nivell més alt del que devia trobar-se originariament, ja que s'ha anat perdent terra del seu redós. La porta d'entrada actual és a ponent i, naturalment, moderna. L'arc de mig punt és fet amb maons i, sobre aquest hi ha, a manera de llinda, una biga que aguanta el pes del tros de mur que hi ha a sobre. La paret del costat esquerre de la porta és esberlada de dalt a baix; com sigui que ja la paret és inclinada cap a migdia, no haurem d'esperar gaire temps perquè l'església sigui una ruïna pura, atès que ja s'ha esfondrat una part de la volta.

El seu interior és enguixat; inclús es va tapiar l'absis per tal de convertir la capçalera de l'edifici en sagristia. Tampoc no es conserven traces que marquin l'existència de campanar.

L'aparell és format per pedres de petites dimensions, col.locades no gaire regularment i rejuntades amb argamassa. Per la seva disposició i ateses les característiques esmentades, suposem que es tracta d'un edifici del segle XI, o bé d'una obra rural del segle XII, en la qual perduren formes i tècniques anteriors.

LLENGUA I LITERATURA

El català que es parla al Berguedà

El català que es parla al Berguedà forma part del dialecte o bloc oriental, tot i que poblacions com Gósol, es troben pràcticament en la frontera lingüística amb el dialecte o bloc occidental. Dintre del bloc oriental, la llengua parlada al Berguedà cal enquadrar-la en el sub-dialecte central, amb algunes afinitats, sobretot en la part de l'Alt Berguedà, amb el català septentrional de transició.

Una de les característiques més comunes que encara es conserva és el fenomen de la iodització: Així se sent parlar de ceia, cabeis, uis, oreia, en comptes de cella, cabells, ulls, orella. On apareixen seguits els fonemes dr, es substitueix la d per una r, essent el resultat una erra sonora (divendres-divenres, vindré-vinré).

El lèxic es manté força net de castellanismes i amb una riquesa bastant important de paraules que en altres indrets del subdialecte central ja no s'estilen. Tupí, parrac, nyaufar ... i, sobretot el vocabulari dedicat als productes del porc: bull, tastet, llonganissa, somaia ...

Dites, refranys i frases fetes

En són una mostra les següents:

BAGÀ:

-Si hagués sabut que eren tan bones les nous amb pa, encara fóra senyora de Bagà.

-Val més Bagà que Berga.

-Els de Bagà diuen: guardiolenques, males penques, cap amunt, cap avall, tireu-les riu avall.

BERGA:

- A Berga, berguedans, a la Pobla, poblatans, i a Bagà, caps d'ase perquè deixen cremar els sants.

SALDES:

-A Saldes i a Maçaners, el dimoni se'ls emportés, i dels de Vallcebre que no en quedés .

Quatre coses de les lletres

Reculant fins al s.XII, anem a trobar una de les figures més singulars de tota la literatura medieval: GUILLEM DE BERGUEDÀ, vescomte de Berga i senyor de Madrona i de Puig-reig. El trobem documentat entre els anys 1138-1192/96. Tingué una vida agitada, tant en armes com en dames. D'acord, doncs, amb aquest tarannà impulsiu i directe, la seva producció més extensa, dins el conjunt de poemes que ens han pervingut, està formada per sirventesos. En ells, Guillem de Berguedà se'ns móstra clarament com el representant prototípic de la noblesa catalana del s.XII, que es debat entre el poder monàrquic, les pròpies ànsies d'expansió i les conseqüenta tensions que això crea entre la pròpia noblesa, i el poder terreno-espiritual i dogmàtic d'una Església cada cop més combativa en els dos camps. En aquest sentit, els seus sirventesos són un aspecte més de les lluites que sostenia: revoltes de la noblesa, bandositats, qüestions de domini. Entre els seus sirventesos destaquen els dedicats a Pere de Berga, el bisbe d'Urgell (Arnau de Preixens) i Ponç de Mataplana, on es barregen motius purament personals, conflictes de veïnatge, xocs de natura política o bé enemistats interessades per raons d'aliances partidistes. En fer del sirventés una arma, Guillem de Berguedà l'utilitzarà sense cap mena de trava, emprant quan convé el llenguatge més ferotge de tota la poesia trobadoresca. Per altra banda, fou també un líric original i delicat. Però allò que sens dubte li confereix un relleu extraordinari dins la poesia trobadoresca i ens dóna l'altra cara de la seva personalitat, és en el planh que dedicà a Ponç de Mataplana quan aquest morí lluitant contra els sarraïns. Guillem de Berguedà confessa haver mentit quan malparlà d'ell; i qui havia estat ferotge enemic esdevé heroi admirat per les seves qualitat. El to sincer, que contradiu els seus sirventesos, l'acabada expressió i el sentiment que es desprén de tot el planh, en fan una de les obres més perfectes, insòlites i apreciades de la lírica provençal trobadoresca.

Vegem-ne una mostra (traduïda del provençal per Climent Forner):

Plany per la mort d'en Ponç de Mataplana

«Consirós cant e planc e plor»

I Canto plorant, ple de tristor,
per la dolença que m'ha pres
havent-se mort el meu Marquès,
En Ponç, el pros de Mataplana,
que era després, franc i cortès,
ornat de bons capteniments,
considerat un dels millors
que a Sant Martí de Tors mai fos
fins a tocar la terra plana.

II Molta d'angoixa i de dolor
ens ha deixat i ben malmès
nostre país, puix ja no hi és
En Ponç, el pros de Mataplana;
pagans l'han mort, ha estat remès
per Déu de tots els mancaments,
tant dels més grossos com menors,
car són els àngels valedors
de qui servà llei cristiana.

III Marquès, en tot no vaig sinó
mentir i errar quan, descortès,
blasmava tant vostres mercès,
ja que, d'ençà dels Mataplana,
no hi ha vassall més compromès,
digne de més mereixements,
ni més valent i honrat que vós,
salvant els vostres rics majors,
i no us ho dic per fer-ne ufana.

IV Marquès, per tant de desamor
i d'ira que ens havia encès,
hagués volgut, si a Déu plagués,
que, abans d'eixir de Mataplana,
féssim les paus per sempre més,
ara tinc molts remordiments
perquè no us vagi prestar socors
tot defensant-vos, sense pors,
de mans de gent tan inhumana.

V Del paradís al lloc millor
on és el bo del rei francès,
prop de-Rotllà, ha estat admès
el meu Marquès de Mataplana,
i el meu joglar de Ripollès
i el meu Sabata amb altres gents:
dames de rostre molt formós
sobre tapits coberts de flors,
i l'Oliver, par de Lausana.

Trad. del provençal
per Climent Forner

El Rei Alfons, assegut, rep l'homenatge del vescomte Arnau de Castellbò, amic de Guillem de Berguedà.
Miniatura del Liber Feudorum Ceritaniae, *fol. 21 v., conservat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.*

Recollit per Joan Pardinilla i Maria Guiu de Pardinilla, de Bagà, Vegeu l'explicació en la pàg. 1083.

Els balladors s'apleguen en parelles agafats de mans, dretes amb dretes i esquerres amb esquerres. Les parelles s'enfronten de dues en dues i fan unes passes endarrera i altres endavant (fig. 1), i en trobar-se es fan un acatament només de testa, sense decantar el cos, i profereixen una forta exclamació d'alegria amb un *oooo* que dóna segell molt arcaic a aquest document. Després fan rodona un darrera l'altre i sense agafar-se de mans (fig. 2). Després la meitat dels balladors, alternats, es giren de cara i cada un d'ells resta entremig de dues balladores, la seva i la del company de la parella immediata, amb les quals s'agafa de bracet; el ballador que ha perdut la parella resta sol, però, encarat amb el grup dels tres companys, balla amb ells una figura d'avanç i retrocés semblant a com han començat, després de la qual se'n va i es retira del ball (figura 3). Per la quarta figura del ball, el dansaire es deixa anar de braços de les dues companyes i, encarat amb una d'elles i aixecat de braços, fa uns punts, mentre la balladora que ha restat sola, agafant-se graciosament les faldilles, descriu una volta tot puntejant, de manera que en caure l'última nota de la melodia es troba darrera del ballaire, que fa mitja volta en rodó i s'encara amb ella, per seguir ballant com ha fet amb la companya (fig. 4). La balladora que resta sola fa com l'altra: dóna una volta sencera al clos del ball ballant tota sola i, en caure l'última nota, es troba darrera del ballaire, que es torna a girar per deixar la balladora amb qui balla i tornar a dansar amb ella. I així segueix el ball fins que se'n cansen.

GOIGS A LLOANÇA DE MADONA SANTA MARIA

PATRONA DE L'ESGLESIA DEL BISBAT DE LA SEU D'URGELL

PARROQUIAL DE GOSOL

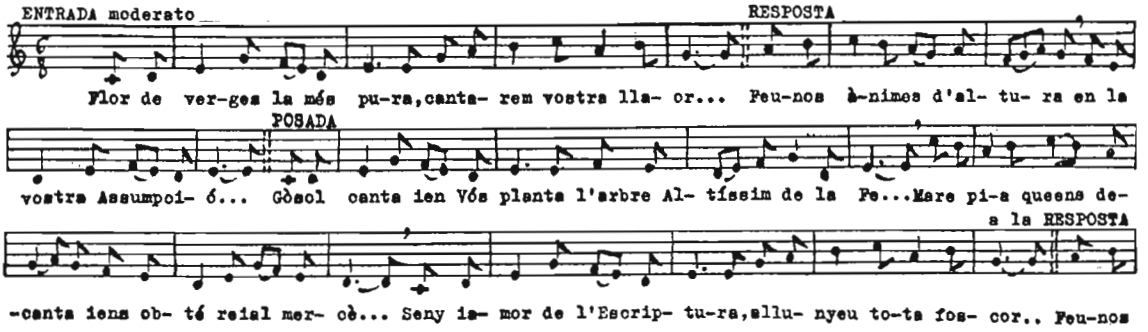

ENTRADA

Flor de verges, la més pura,
cantarem vostra llaor.
Feu-nos ànimes d'altura
en la vostra Assumpció.

Gòsol canta i en Vós planta
l'arbre altíssim de la Fe.
Mare pia que ens decanta
i ens obté reial mercè.
Seny i amor de l'Escriptura,
allunyeu tota foscor.
Feu-nos etc.

Arribat el vostre dia,
oh sagrari del fervor,
sense plany ni malaltia,
vau morir de pur amor.
No us captiva la tortura
de la mort, vas de fetor.
Feu-nos etc.

No sou morta, mare nostra,
sinó ardent de resplendors.
Fresc d'amor escampa el rostre
suavíssimes olors.
Abraçà peus i cintura
d'àngels bells la volior.
Feu-nos etc.

Accepteu-nos a tothora,
fent costat al vostre Fill,
oïu l'ànima que plora,
deu ajut en tot perill.
I de Gòsol tingueu cura;
no ens jaquiu en abandó.
Feu-nos etc.

Col·locat a la fossana
revivia vostre cos,
i als apòstols encomana
clams de joia, olor de flors.
Van pel món cantant ventura
de tal incorrupció.
Feu-nos etc.

Arborada amb llum d'albada,
sou més alta que l'avet,
verd de joia de la prada,
bella amor del Paraclet.
Fent brollar la penya dura,
apagueu nostra dolor.
Feu-nos etc.

Sou l'eterna primavera
de les prades i el quintà.
El Cadí és vostra bandera,
Pedraforca el ferm altar.
Oh divina arquitectura
de la mà del Criador.
Feu-nos etc.

Vostra Imatge—oh meravella!—
presideix l'altà i la creu,
dóna olor de rosa bella,
fa sentir la vostra veu.
Té de Vós llum i mesura,
virginal perfecció.
Feu-nos etc.

Nostre poble, en homenatge,
us ofrena, amb bell esforç,
el present de vostra Imatge,
rosa ardent de nostres cors.
Vós, en canvi, en tindreu cura
bell mig de l'altar major.
Feu-nos etc.

Protegiu nostra comarca,
les collites i el ramat,
oh del Crist immortal arca,
graner del riquíssim Blat!
Blat del Crist, la criatura
rep de Vós tota abundor.
Feu-nos etc.

TORNADA

Vostra caritat perdura
de celestial regor.
Feu-nos ànimes d'altura
en la vostra Assumpció.

V. *Exaltáta est sancta Dei Génitrix.* R. *Super choros Angelórum ad cæléstia regna.*

OREMUS. Omnípotens sempitérne Deus, qui immaculátam Vírginem Maríam, Fílii tui Genitrícem, córpore et ánima ad cæléstem glóriam assumpsísti: concéde quaésumus; ut ad supérna semper inténti, ipsíus glóriæ mereámur esse consórtes. Per eúmdem Christum Dóminum nostrum. Amen.

Aquests Goigs foren dictats per Mossèn Pere Ribot, prev., amb melodia de Mossèn Joan B. Rebull, prev., barcos. Autori Gelabert i estampació tipogràfica

DESCRIPCIÓ DE L'ITINERARI

Gósol - Font Terrers - Cap de la Portella - Font de la Roca - el Collell - vall i santuari de Gresolet - Sant Sebastià del Sull - Sant Ponç de Molers - Maçaners.

Sortim de Gósol per un carrer estret que hi ha al costat del rentador d'una placeta, i prenem un viarany que s'enfila pel vessant de la Guàrdia.

Als 45 minuts arribem a Font Terrers, situada al coll del mateix nom, al nord de la vall de Gósol. Aquesta font neix en un prat verdós, de cara a tramuntana, arran de terra.

D'aquí prenem un corriol que dóna un revolt vers a llevant; deixem a mà dreta la coma dels Caners, que baixa dels Teulers, i es puja en direcció nord entre grenys aspres i cantelluts al cap de la Portella (1.780 m.). Portem 1 h. 15 minuts de camí. Gaudim d'una vista fantàstica i sobtada del Cadí.

Faldegem ara el serrat de la Salve (a la dreta) i dominem a tot pler la vall deserta de Cerneda (o Cerneres), on es descobreixen les runes del petit santuari de Santa Maria de la Llosa, i més llunyanament, Josa del Cadí, com un poblet de pessebre, sentilla del Cadinell.

Arribem a la Font de la Roca al cap de 1 h. 30 m. d'haver sortit de Gósol. La font neix en un recolze del camí que va de Font Terrers al Collell, sota d'un xaragall i damunt d'una esllavissada. Raja dels esqueis d'un penyalar tot recobert d'herba i molsa. L'aigua és fresquíssima i, en opinió dels gosolans, la millor de tota la contrada.

La ruta segueix en direcció est. Passats uns mals passos o esllavissades, pugem en diagonal pel pendent de la muntanya i arribem al Collell (1.845 m.) des d'on albirem als peus la imponent baga de Gresolet i al fons de tot el santuari. Per a baixar-hi, es deixa a la dreta la pista forestal oberta fa uns anys, que va al Mirador del Pedraforca i a la carretera de Saldes, i agafem un senderó que corre primerament per l'esquerra del torrent, després passa a la dreta, i retorna a l'esquerra fins arribar a una

rasa on comença la carretera, que en uns 4 quilòmetres ens portarà al peu del santuari. Portem aproximadament 3 h. 30 minuts de camí.

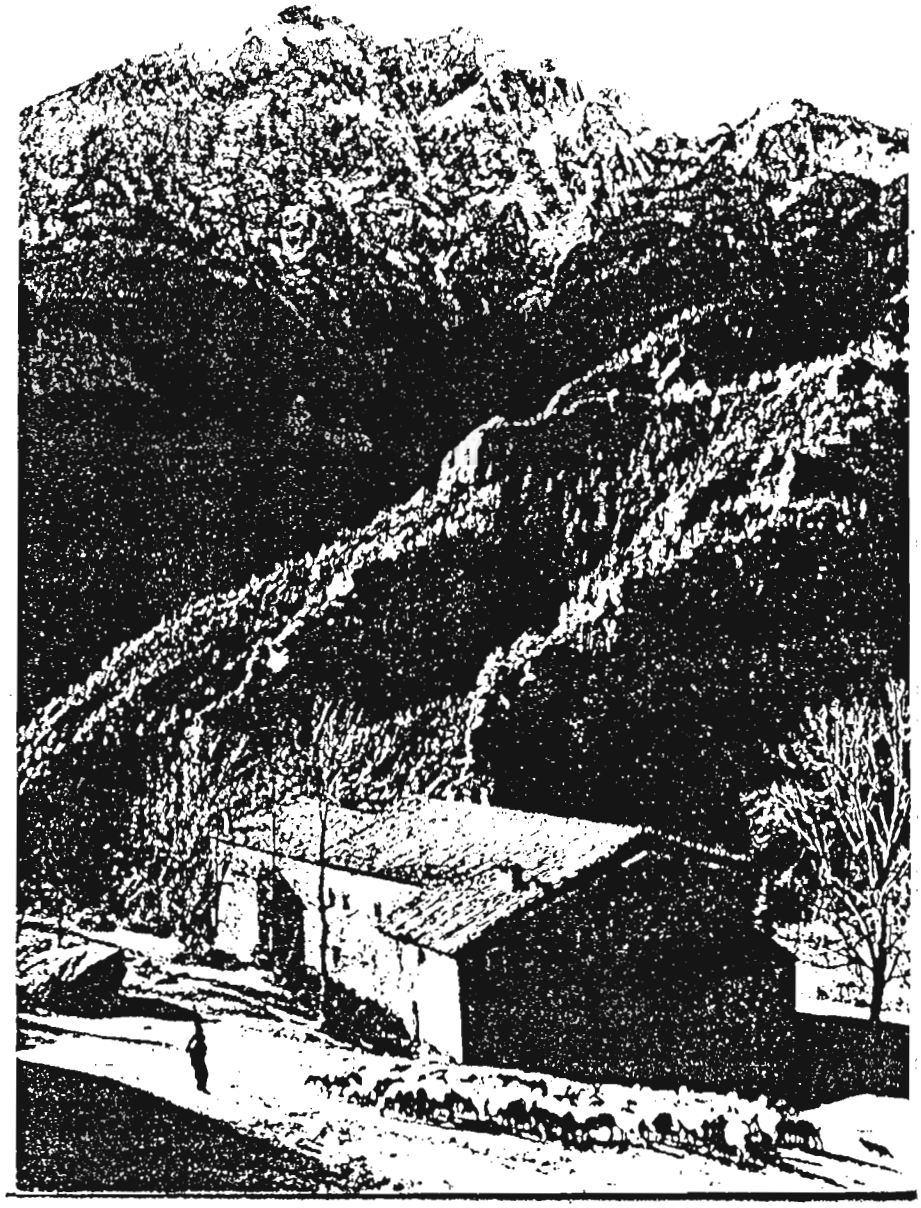

Santuari de Gresolet, dominat per la majestuosa paret nord del Predaforca.

Sortim del santuari per una pista que seguirem, paral.lels al riu Gresolet durant uns 45 minuts. Arribem a un punt on s'uneixen el Gresolet amb la riera de Saldes, d'on també surt un camí que mena a Gisclareny.

Travessem el riu a gual en un punt on s'estreny notablement. Resseguim el curs del riu Saldes, que ens queda a la dreta, i arribem al monestir de Sant Sebastià del Sull, passant pel Molí de Bac.

Travessem el riu Saldes també a gual, per damunt d'unes pedres estratègicament situades, i arribem a un bosc de pins molt alts i de terreny pla fins a una pista.

Arribem a uns plans dins del bosc, on cap a la dreta, i mig confós, hi ha un corriol, el qual seguirem fent alguna ziga-zaga mentre pugem fortament.

Arribem a una clariana, que és un balcó natural, i girem cap a

Continuem pujant per un corriol perdedor en algun moment, però que posteriorment queda més marcat.

Trobem un camí que se'ns creua, girem a l'esquerra. Arribem a un collet des d'on contemplem una impressionant vista sobre el Pedraforca.

Arribem a un collet; després pugem al llogaret de Molers on trobem la bonica església de Sant Ponç.

Baixem a un barranc i continuem per l'altre vessant seguint un corriol en algun lloc perdedor.

Passem a prop d'una casa; arribem a una pista, ens aturem a la Font Vella i arribem finalment al poble de Maçaners, on ens recollirà l'autocar per retornar a Gósol.

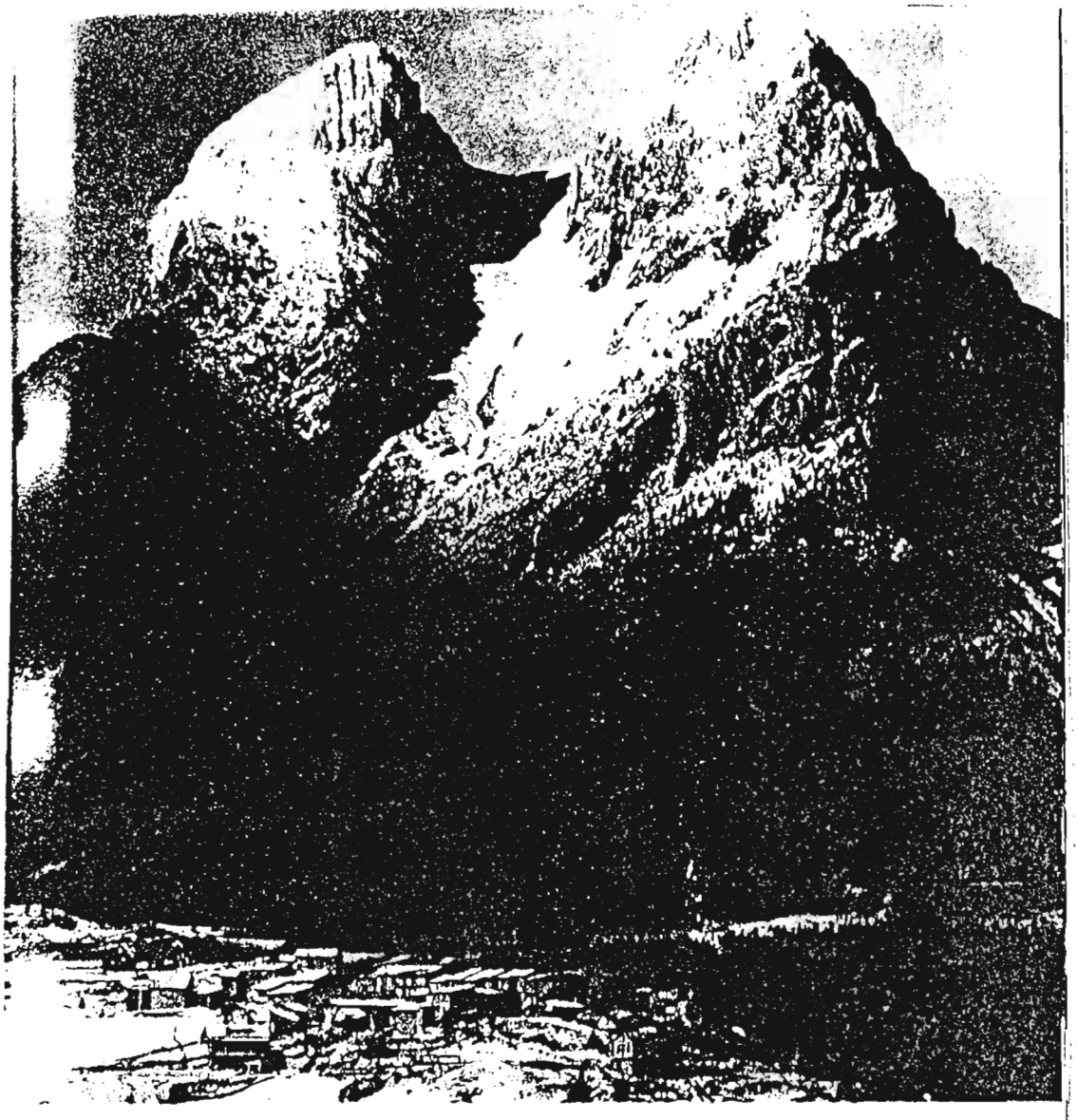

El llogaret de Maçaners i l'inconfusible Pedraforca com a fons

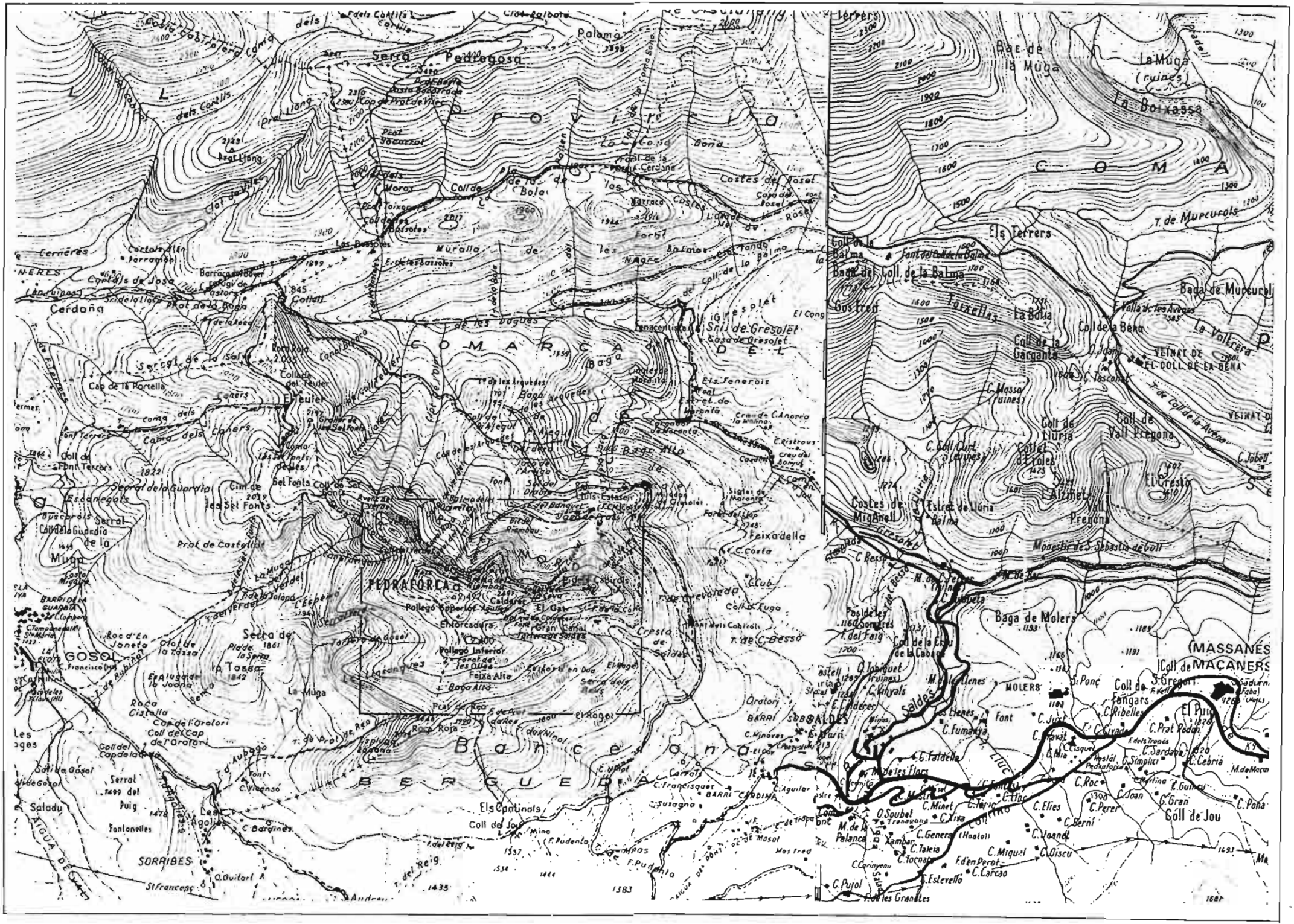
Serra Pedregosa
Palomar
Costa Cobertera
Camí dels Contlls
Pral Llong
Clot de Vilet
Prat Jocarrot
Coll de Bolat
Costes del Rosel
Font de la Cerdana
Font de la Vesal
Muralla de les Bagasses
Clot de la Balma
Font de la Balma
Coll de la Balma
Baga de Coll de la Balma
Els Terrers
Baga de Muscurol
Gustred
Foixellas
La Bolta
Coll de la Garganta
Coll de la Bena
Veinat de Coll de la Bena
Coll de Vall Pregona
Coll de Lliuria
Costes de Miganell
Estret de Lliuria
Baga de Molers
Coll de Macaners
Coll de Jou
Cerdanya
Prat de la Boga
Roca Roja
Coll de Teuler
El Teuler
Cap de la Portella
Serrat de la Guardia
Pedraforca
Roca d'En Joneta
Serra de la Tossa
Gosol
Roca Cistella
Cap de l'Oratori
Coll del Cap de l'Oratori
Serrat del Puig
Saladu
Fontanelles
Les Agolls
Sorribes
Els Cantinals
Coll de Jou
Baga Alta
Feixa Alta
Pollegó Inferior
Pollegó Superior
Cresta de Saldes
Saldes
Molers
Aigua de Gant

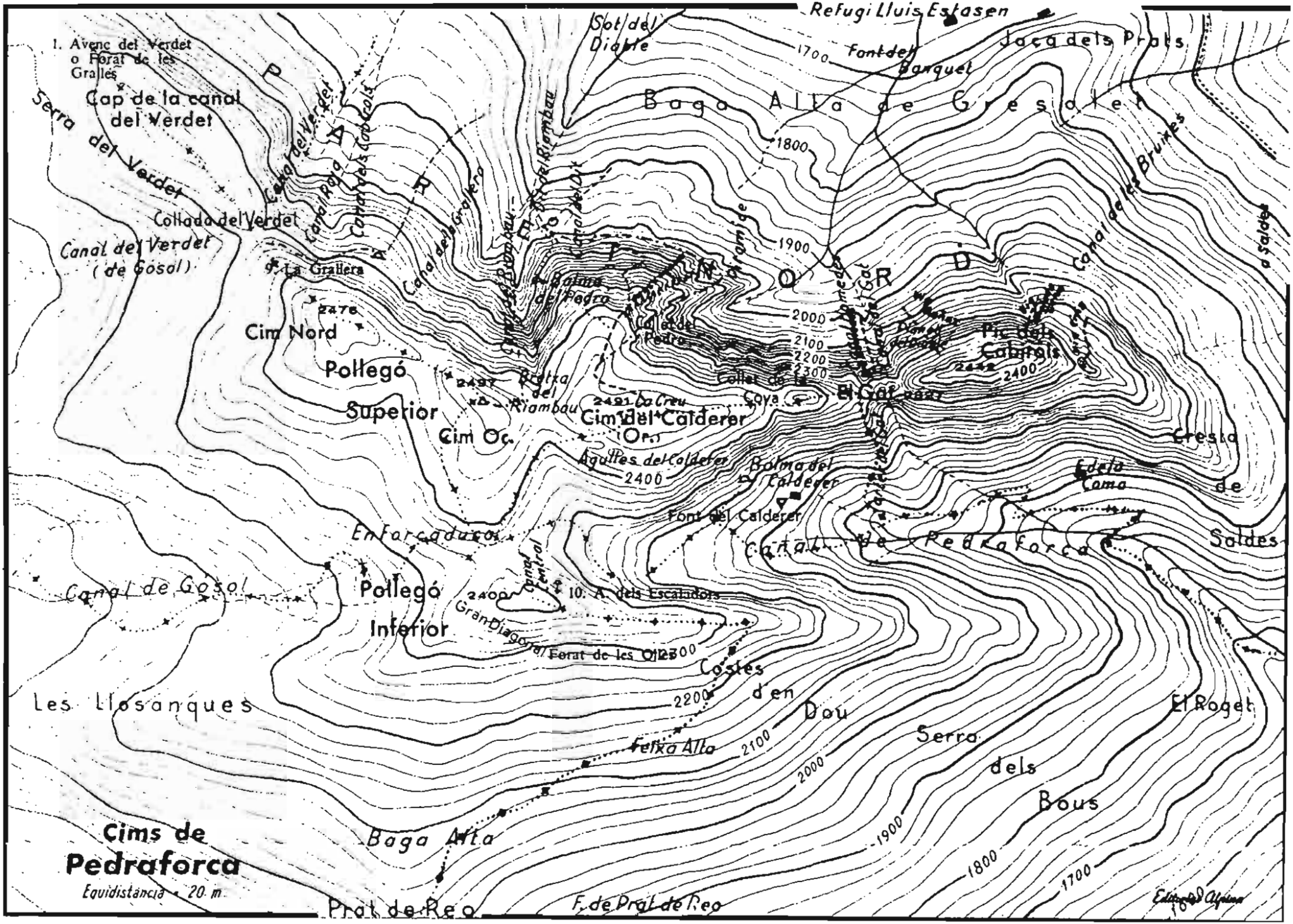
(F. d'E. E. de C.)
1. Avenc del Verdet o Forat de les Graller
Cap de la canal del Verdet
Serra del Verdet
Collado del Verdet
Canal del Verdet (de Gosol)
Canal Roja del Verdet
Canal de la Grallera
Cim Nord
Pollegó Superior
Cim Oc.
Pollegó Inferior
Canal de Gosol
Les Llosanques
Cims de Pedraforca
Equidistancia 20 m
Prat de Reo
F. de Prat de Reo
Baga Alta
Costes d'en Dou
Serra dels Bous
El Roget
Refugi Lluis Estasen
Font del Barquet
Baga Alta de Gresolet
Coll de les Brutes
Pic dels Cabirols
El Cap
Cresta de Soldeu
Cim del Calderer
Agulles del Calderer
Font del Calderer
Canal de Pedraforca
Forcadura
Gran Diagonal
Forat de les Oques
Feixa Alta
Feixa del Riambau
Feixa del Pedro
Coll de la Creu
Collet de la Coya
Balma del Calderer
Balma del Pedro
Font del Riambau
Font del Pedro
Font del Clot
Font del Diable
Font del Clot
Font del Riambau
Font del Pedro
Font del Calderer
Font del Barquet

BIBLIOGRAFIA

TORRA, Ferran, Gósol, Saldes,Tuixén, al peu del Cadí, ed.Montblanc-Martin, 1978.

Alpina. Serra del Cadí-Pedraforca, ed. Alpina. Cartografia.

Alpina. Moixeró-La Molina-Masella, ed.Alpina. Cartografia.

JOLIS, Agustí - SIMÓ, M.Antònia, El massís del Pedraforca, Llibre de Motxilla, 1, Pub. Abadia de Montserrat, 1978.

VILADÈS, Ramon, Guia del Berguedà, Àmbit de Recerques del Berguedà, 1985.

VIGUÉ, Jordi, Les esglésies romàniques catalanes de planta circular i triangular, col.Art Romànic,3 - ARTESTUDI, des.1975.

VIGUÉ, Jordi - BASTARDES,Albert, Monuments de la Catalunya Romànica. El Berguedà, 1 - ARTESTUDI, des.1978.

Catalunya Romànica. El Berguedà-XII. Enciclopèdia Catalana, des. de 1985.

DUPRÉ, Lluís, Editorial de la revista VERTEX nº86, març 1982.

VIRELLA i BLODA, Joan, Castell de Fraumir, una fortalesa oblidada, revista VERTEX nº 72, novembre 1979.

ALOY, David M., Ampliació del refugi "Lluís Estasen", Jaça dels Prats-Pedraforca, mapa cartogràfic, revista VERTEX,63-1978

GRAS i SIMÓ, Albert, Travessia del Mar a la Pica d'Estats (III), revista MUNTANYA, 729- octubre de 1983.

DIAZ, Antoni i GONZALEZ, Ricard, L'església de Santa Maria del castell de Gósol, Full informatiu del romànic,nº32- juliol de 1982.

VIVES, Elisenda i CAMPILLO, Domingo, Estudi antropològic del crani i la mandíbula de Sant Sebastià del Sull, Quaderns d'Estudis Medievals,3-ARTESTUDI, març de 1981.

VILLALBA, Josep M., La Cruz del Calderer, revista CORDADA nº 7, setembre de 1955.

Geografia Comarcal de Catalunya, volum 2, maig de 1981.

Literatura catalana, Dels inicis als nostres dies, El Punt, Edhasa, Barcelona, 1981 (diversos autors).

PLA, Josep, Guia de Catalunya, Ed. Destino, Barcelona, 1971

JUSTIFICACIÓ

D´AQUEST TREBALL SE N´HAN FET UN TOTAL DE SEIXANTA EXEMPLARS NUMERATS. L´EDICIÓ HA ESTAT PATROCINADA PER L´AJUNTAMENT DE VILANOVA I LA GELTRÚ MITJANÇANT UNA SUBVENCIÓ QUE LA REGIDORIA DE CULTURA CONCEDÍ A LA SECCIÓ DE CULTURA DE L´A.E.TALAIA

Exemplar nº 32 .....

Vilanova i la Geltrú, ú de maig del 1986

Han preparat aquesta tretzena sortida i col.laborat en la confecció d´aquest treball els membres següents de la SECCIÓ DE CULTURA:

- Blanca FORGUES
- Virtut CASTRO
- M.Carme BARCELÓ
- Jani FERRER
- Toni SAGARRA
- Salvador BUTÍ
- Josep M. ALSO

La castanyera torrant les castanyes en un fogó de terrissa de copa, segons la capçalera d'un ventall del segon terç del segle XIX. (Col. de l'autor.)

I N D E X

A. E. TALAIA SECCIO CULTURA

Portada, original de Josep M.Alsó

Salutació 1

Geografia 2

Vegetació 4

Economia 5

Demografia 6

El Berguedà i els seus pobles . . . 7

Bagà 9

Itinerari per la part vella de Bagà 11

Gósol 12

Saldes 16

El santuari i la vall de Gresolet 19

La imatge de la M.de D. de Gresolet 20

Maçaners 21

Sant Sebastià del Sull 22

Sant Ponç de Molers 26

Llengua i literatura
- El català que es parla al Berguedà 28
- Dites, refranys i frases fetes 28

Quatre coses de les lletres 29

Plany per la mort d'en Ponç de Mataplana . . . 30

El ball de les Senyores, de Gósol 31

Goigs de Madona Santa Maria, de Gósol 32

Descripció de l'itinerari 33

Mapa a doble full 36/37

Mapa del Pedraforca 1/10000 38

Bibliografia 39

Justificació 40

Índex 41

A.E. TALAIA
BIBLIOTECA
ARXIU